

Osaajien Ruoka-Suomi – ruoka-alan teemaseminaarin antia

24.1.2023

Loppuvuodesta Helsingissä järjestettiin Osaajien Ruoka-Suomi -seminaari 2022, jossa käsiteltiin elintarvikealan työvoima-, koulutus- ja osaamistarpeita sekä toimialan muutoksia yritysten ja alan toimijoiden näkökulmista.

Osaajapula alueellinen uhkakuva erityisesti Etelä-Pohjanmaalla

Useampi tilaisuuden asiantuntijoista nosti esiin ruoka-alan osaajapulan uhkakuvia ja mahdollisia ratkaisuja. Esille nousivat vahvasti kohtaanto-ongelma, huoltovarmuus, suurten ikäluokkien eläköityminen ja kaupungistuminen. Moni asia on siis tulevaisuudessa uhkana elintarvikealan hyvinvoinnille. Erityisesti tämä koskettaa Etelä-Pohjanmaata, jossa elintarvikeala on yksi päätoimialoista.

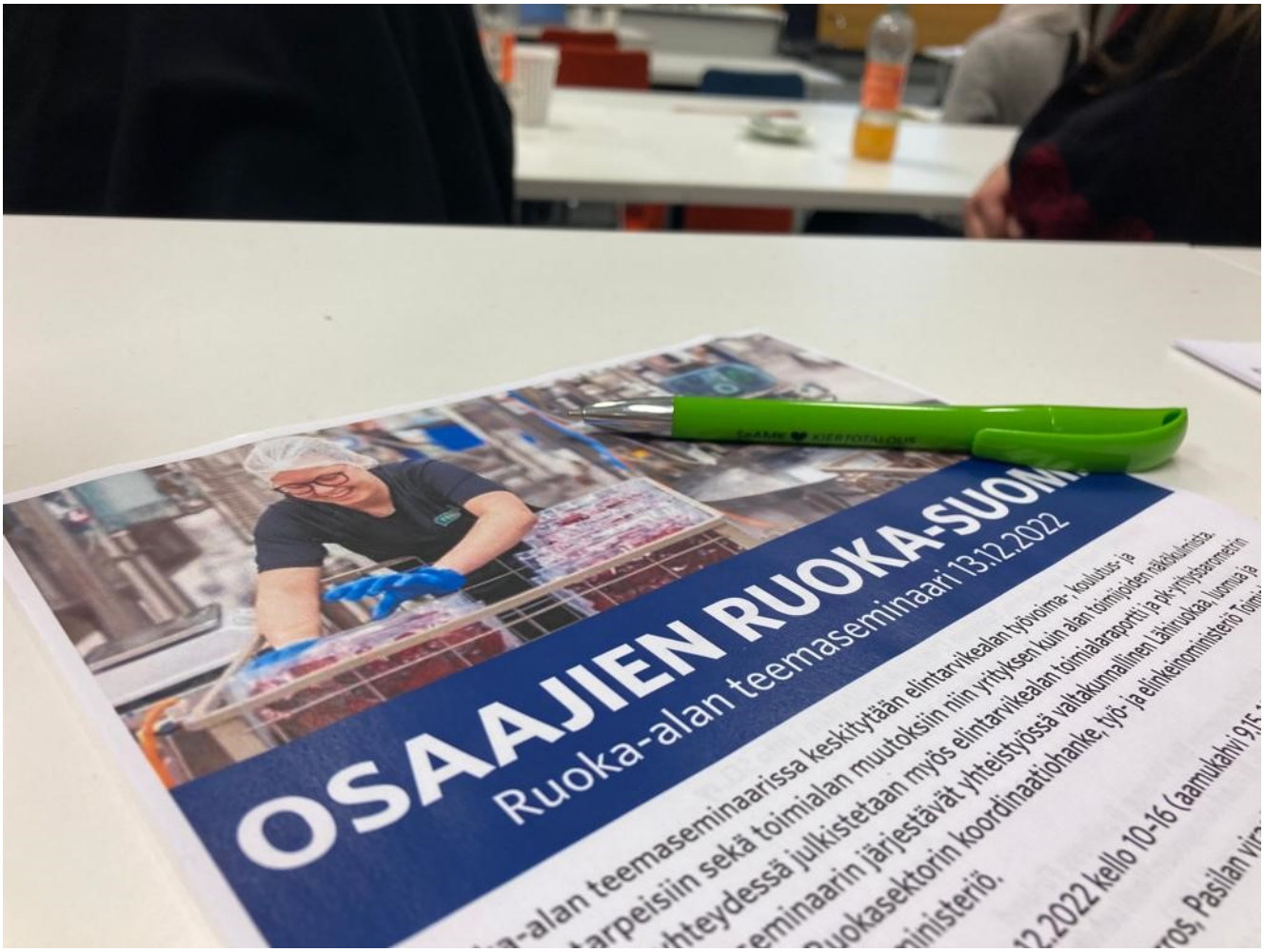
Kohtaanto-ongelma tarkoittaa tilannetta, jossa avoimet työpaikat ja työvoima eivät kohtaa erinäisistä syistä. Syitä voivat esimerkiksi olla riittämätön osaaminen tarjolla oleviin työtehtäviin tai työpaikkojen sijainti työntekijän kannalta ”väärässä paikassa”. Tätä ongelmaa voitaisiin korjata esimerkiksi muunto- ja jatkokouluttamisella eli kouluttamalla toisen alan työntekijöitä elintarvikealalle ja antamalla jo alalle kouluttautuneille tarvittavat rahkeet työn suorittamiseen. Alan koulutustoiminnan tulisi myös olla houkuttelevaa, riittävää ja vastata työmarkkinoiden tarpeita.

Työ- ja elinkeinoministeriön teettämän tuoreen työvoimatiekartan mukaan nopein ratkaisu ruoka-alan työvoimapulaan on vakituisten työpaikkojen lisääminen alalle. Myös työehtojen ja palkkojen parantaminen

kohtuulliselle tasolle houkuttelisi työttömiä työntekijöitä alalle, kun etuuksien menetystä pelättäisiin vähemmän. Toisin sanoen; palkkoja tulisi nostaa niin, että niistä koituva hyöty olisi suurempi kuin etuuksista.

Suurten ikäluokkien eläköitymisen myötä Suomen huoltovarmuus kärsii ja työvoima tulee vähentymään markkinoilta. Tästä syntyvää aukkoa pyritään sekä jo nyt, mutta myös tulvaisuudessa paikkaamaan ulkomaalaisilla työntekijöillä. Maahan muuttava työvoima pääsääntöisesti kuitenkin sijoittuu ainoastaan suuriin kaupunkeihin, mikä ei auta ratkaisemaan pienten seutukuntien ja maaseudun ongelmia. MDI:n vuonna 2022 tuottaman väestöennusteen pohjalta maatalouden työvoima vähentyy tulevaisuudessa jopa 20 %. Eläköitymisen lisäksi maataloutta uhkaa myös kaupungistuminen ja sitä myötä maatilojen jatkajien löytämisen vaikeus.

Tulevaisuuden kannalta on tärkeä pyrkiä sopeutumaan uuteen työvoimaympäristöön, jossa työväestö supistuu. Sopeutumiseen todennäköisesti auttaisi uudet teknologiset ratkaisut, joilla työtä saisi tehostettua entisestään sekä liikenneyhteyksien kuten rautateiden parantaminen. Tämä mahdollistaisi eri paikkakunnalla töissä käymisen muun muassa perheellisille työntekijöille, joille muuttaminen ei ole vaihtoehto. Toisaalta nuorille perheettömille alan ammattilaisille työn perässä muuttamisesta voisi luoda kannustavampaa ja kannattavampaa. Myös osatyökykyisiä voitaisiin hyödyntää elintarvikealan työvoimapulassa tarjoamalla heille kuntouttavaa työkokeilua tai vastaavaa työtä. Osatyökykyisellä on useimmiten myönteinen asenne ja halu osallistua ja tehdä töitä. Heille sopivia töitä voisi mahdollistaa työkuvan uudelleen suunnittelulla, ergonomiaa lisäämällä sekä uudella teknologialla. Tästä mahdollisuudesta tulisi kuitenkin viestiä paremmin yrityksille, sillä tämän vaihtoehdon olemassaolosta tiedetään alalla melko huonosti.

Osaajien Ruoka-Suomi (kuva: Elina Huhta).

Elintarvike- ja luonnontuotealan haasteet tulevina vuosina

Tilaisuudessa tehtiin katsaus myös juuri valmistuneisiin elintarvike- ja luonnontuotealan toimialaraportteihin. Työ- ja elinkeinoministeriön teettämästä tuoreesta Elintarvikealan toimialaraportista selviää, että joka kahdeksas suomalainen työpaikka löytyy elintarvikealalta. Etelä-Pohjanmaalla lukumäärä on luultavasti vieläkin korkeampi.

Alaa haastaa tällä hetkellä työvoimapulan lisäksi voimakas raaka-aineiden hintojen nousu, joka eriarvoistaa yrityksiä ja saa esimerkiksi hiljattain perustetut panimoalan yritykset ajamaan toimintansa alas kannattavuuden ja suuren velkataakan vuoksi. Elintarvikeala on kuitenkin muihin aloihin verrattuna hyvin kasvuhaluinen. Yritykset suunnittelevat rohkeasti investointien tekemistä, uusien tuotteiden kehittämistä, pakkausmateriaalien uudistamista sekä henkilöstön kouluttamista. Elintarvikeala uskoo siis tulevaisuuteen haasteista huolimatta.

Vastaavasti luonnontuote-ala on jo vuosia nojannut vahvasti ulkomaiseen sesonkityövoiman saatavuuteen. Parin viimevuoden aikana suomalainen luonnontuoteala on kuitenkin kokenut kolauksen työllistäjänä ja tulon lähteenä. Muun muassa marjojen kilohinnat ovat laskeneet ja se puolestaan on madaltanut poimijoiden tulotasoa verrattuna aikaisempiin vuosiin. Suomeen matkustaminen ja täällä asuminen eivät maailman toiselta puolelta tuleville työntekijöille ole halpaa huvia, joten kulujen kattamiseksi poimijat odottavat saavansa hyvät tulot keräämistään marjoista ja muista luonnontuotteista. Uutisotsikoihin ovat nousseet myös valitettavat tapaukset ulkomaisen työvoiman työlainsäädäntöä ja työoloja koskevissa puutteissa. Nämä ovat yhdessä tulotason tippumisen myötä johtaneet siihen, että Suomea ei enää nähdä tältä osin kiinnostavana työpaikkana.

Marjapohjaiset tuotteet ovat yksi Business Finlandin luotsaaman Food From Finland- suomalaisten elintarvikkeiden vientiohjelman kärkituoteryhmistä. Jotta suomalaisten marjapohjaisten tuotteiden vientitavoitteet saavutettaisiin, tulisi marjatuotteiden raaka-ainepohja kolmin tai jopa nelinkertaistaa lähitulevaisuudessa. Luonnontuotealan pullonkaulat tulee siis ratkaista pian ja siinä avainasemassa ovat metsänomistajat, toimituserien kasvattaminen, sekä isot korjausliikkeet luonnontuotealan työvoimalainsäädännössä ja alan imagossa.

Eväitä vientimarkkinoille – eteläpohjalaisten mahdollisuudet

Elintarvikkeiden vientimarkkinat oli myös yksi päivän teemoista. Markkinaraoista ja markkinoiden kasvattamisesta saatiin tosielämän esimerkki Poikain parhaat -yrityksestä. Yritys on kasvanut viennin ansiosta vuodesta 2016 kaksinkertaistaen toimintaansa melkein joka vuosi. Luonnontuotealalla toimivan

yrityksen haasteina ovat olleet nopean kasvun aiheuttamat kohtaanto-ongelmat niin työvoiman kuin raaka-aineenkin suhteen. Pienen yrityksen etuina on kuitenkin ketteryys.

Eurooppaan, Aasiaan ja Lähi-Itään vievä yritys erottuu markkinoilla brändäyksen ja laadukkaiden raaka-aineiden ansiosta. Yrityksen mukaan on tärkeää uskaltaa katsoa riittävän kauas ja pitkäjänteisesti kehittäessä vientiä eteenpäin. Kaikkien pientenkin yritysten kannattaisi lähteä rohkeasti mukaan vientiin ja kokeilemaan markkinoiden kasvatusta viennin kautta.

Poikain Parhaat -yrityksen TOP 3 vinkit viennin edistämiseen ovat

1. Usko itseensä.
2. Rohkeasti markkinoille.
3. Tuotteiden ja brändin globalisointi

Business Finlandin mukaan kilpailukyky, kasvu ja arvon luonti ovat yrityksen edellytykset pärjätä vientimarkkinoilla. Hän mainitsi myös Suomen puhtaiden raaka-aineiden olevan valttina vientimarkkinoilla erottuvuudessa. Lisäksi ruokaturvallisuus, ruokatietoisuus, innovatiivisuus ja allergiaturvallisuus luovat suomalaisiin tuotteisiin oman lisäarvon. Viennin tulevaisuus suuntautuu Business Finlandin Food From Finland-ohjelman kautta EU-maihin Venäjän viennin hiivuttua. Kiina on kasvanut viennin kohdemaana toiseksi suurimmaksi.

Maailmantilanteesta huolimatta vienti on vakautunut, eikä yksittäisellä maalla ole enää niin suurta vientivaltaa. Tulevaisuudessa tärkeinä asioina nousevat ruoan täysin läpinäkyvä arvoketju, sekä kestävän kehityksen tärkeys. Viennin edistämiseen ja kasvattamiseen tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä, sekä yritysten välisiä synergiaetuja. Myös maiden välinen yhteistyö esimerkiksi pohjoismaiden välillä on tärkeää pitkällä aikajänteellä.

Tässäpä siis iso liuta vinkkejä ja tulevaisuuden ennusteita poimittavaksi myös Etelä-Pohjanmaan ruoka-alan toimijoille. Seminaarin tallenne ja kaikki päivän esitysmateriaalit löytyvät osoitteesta https://aitojamakuja.fi/osaajien-ruoka-suomi-seminaarin-antia/**Elina Huhta**, projektipäällikkö, SeAMK
Merja Mäkipelkola, asiantuntija TKI, SeAMK
Vilma Mäkilä, harjoittelija TKI, SeAMK

Kirjoittajat työskentelevät PREMIUM – erityisen erottuvat elintarvikkeet-hankkeessa SeAMK Kestävät Ruokaratkaisut-painoalan alla. PREMIUM – erityisen erottuvat elintarvikkeet-hanke rahoitetaan REACT-EU-välineen määrärahoista osana Euroopan unionin COVID-19-pandemian johdosta toteuttamia toimia.